

تدوین چارچوب کاربست مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری^۱

محمدحسن خادم‌زاده^۱، پارسا ارباب^۲، حمید سلیمی^۳

۱- گروه مرمت، دانشکده معماری، دانشکدگان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۲- گروه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، دانشکده شهرسازی، دانشکدگان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳- گروه مرمت، دانشکده معماری، دانشکدگان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

یکپارچه‌سازی حفاظت و توسعه در مواجهه با میراث شهری، هم‌چنان مسئله‌ای چالش‌برانگیز و حائز اهمیت تلقی می‌شود. بر این اساس، مسئله و متعاقباً هدف اصلی این پژوهش، در قالب شناسایی اصول و ملاحظات کاربست مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری، تعریف و تدقیق و با واکاوی نظریات مطرح، اسناد بین‌المللی و تجارب جهانی، دنبال شده است. این پژوهش، از نوع کاربردی با راهبرد کیفی و از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، نخست، ادبیات مرتبط با حوزه مورد مطالعه را بازخوانی می‌کند. سپس، با استفاده از روش فراترکیب، اصول و ملاحظات مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه را استخراج و در قالب یک چارچوب جامع ارائه می‌کند.

«یکپارچه‌سازی میراث در راستای توسعه»، «بازتعریف مشترک از مفهوم میراث و ارزش‌های آن»، «ارتقا نظارت عمومی بر حفاظت میراث» و «پیوند جامعه محلی و میراث» را می‌توان به عنوان اصول کلیدی مشارکت اجتماعی در حفاظت میراث شهری تلقی کرد. از طرف دیگر، «تبادل بخشی در ابعاد توسعه»، «برقراری پایداری اجتماعی»، «تضمین عدالت و برابری در توسعه اجتماعی» و «تغییر نگرش و سبک زندگی در مسیر پایداری» را می‌توان به عنوان اصول کلیدی مشارکت اجتماعی در توسعه پایدار میراث شهری در نظر گرفت. این چنین، راهبردهایی نظیر «به‌کارگیری تمامی گروه‌های اجتماعی برای مشارکت»، «اولویت‌بندی اقدامات اجتماعی و سطوح مشارکت پیش از فعالیت‌های فیزیکی»، «حصول اطمینان از تعهد سازمان‌های دولتی در راستای اعتمادسازی» و «استفاده همزمان از مشارکت بالا به پایین و پایین به بالا»، می‌توانند متضمن حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری بر مبنای مشارکت گروه‌های اجتماعی باشند. این مجموعه اصول و راهبردها، به همراه ملاحظات خود، از جمله محورهایی هستند که برای انجام تحقیقات آتی در حوزه حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری و انجام مطالعات موردی هدفمند در این زمینه، پیشنهاد می‌شوند.

واژگان کلیدی: توسعه شهری، حفاظت شهری، فضای شهری، مشارکت، میراث شهری

^۱- این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد حمید سلیمی با عنوان «تبیین نقش مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه مجموعه‌های معماری، نمونه مطالعاتی: بازار کاشان» به راهنمایی دکتر محمدحسن خادم‌زاده و دکتر پارسا ارباب در دانشکده معماری دانشکدگان هنرهای زیبای دانشگاه تهران است.

^۲- نویسنده مسئول: ۰۲۱۶۶۴۱۴۸۴۱، parsaarbab@ut.ac.ir

Developing a Framework for Applying Social Participation in the Integrated Conservation and Development of Urban Heritageⁱⁱⁱ

Mohammad Hassan Khademizadeh¹, Parsa Arbab^{iv2}, Hamid Salimi³

1- Department of Architectural Conservation, School of Architecture, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran

2- Department of Urban Planning and Management, School of Urban Planning, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran

3- Department of Architectural Conservation, School of Architecture, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Integrating conservation and development in the face of urban heritage is still a challenging and vital issue. Hence, this research has been defined and refined to identify the principles and considerations of applying social participation in urban heritage's integrated conservation and development, followed by an analysis of the proposed theories, international documents, and global experiences. As an applied study, this research, with a qualitative strategy and through documentary and library studies, first explores the literature related to the field of study. Then, it explores and presents the principles and considerations of social participation in integrated conservation and development as a comprehensive framework using a meta-synthesis. "Integration of heritage in line with development," "joint redefining of the concept of heritage and its values," "enhancement of public supervision of heritage conservation," and "linking local community and heritage" could be considered as the fundamental principles of social participation in urban heritage conservation. On the other hand, "balancing the dimensions of development," "establishing social sustainability," "ensuring justice and equality in social development," and "changing the attitude and lifestyle towards sustainability" could be supposed as the fundamental principles of social participation in the sustainable development of urban heritage. In this way, strategies such as "using all social groups for participation," "prioritizing social actions and participation levels before physical activities," "ensuring the commitment of government organizations for trust building," and "simultaneous use of top-down and bottom-up participation" could lead to integrated conservation and development of urban heritage based on the participation of social groups. This set of principles and strategies, along with their considerations, are among the dimensions suggested for conducting future research in urban heritage's integrated conservation and development and doing targeted case studies in this area.

Keywords: participation, urban conservation, urban development, urban heritage, urban space

---

ⁱⁱⁱ- This article is derived from the Master's thesis entitled "Explaining the Role of Social Participation in the Integrated Conservation and Development of Architectural Complexes, Case Study: Bazaar of Kashan" at the School of Architecture, College of Fine Arts, University of Tehran.

^{iv}- Corresponding Author: 02166414841, parsaarbab@ut.ac.ir

در تقابل میان حفاظت و توسعه، باید اظهار کرد که توسعه می‌تواند به عنوان فرصتی برای حفاظت و حفاظت نیز می‌تواند به عنوان ابزاری برای توسعه، تلقی شود. حفاظت باید توسعه‌گرا باشد، به طوری که مهارت‌ها و فناوری‌هایی که ممکن است خارج از محدوده باشد را کاهش داده و منافع محلی را تامین کند (Shukla, 2014). در مقابل، توسعه نیز نباید مانع از حفاظت از عناصر میراثی گردد (Arbab and Alborzi, 2022a) در سطح بین‌المللی، این رویکرد از دهه ۱۹۹۰ مورد تاکید قرار گرفته و ضمن توجه همه‌جانبه به طیف متنوعی از ارزش‌ها اعم از تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، به تعمیم قلمرو حفاظت و توسعه یکپارچه در بسترهای سیاسی، برنامه‌ریزی و آموزشی پرداخته است (Hanachi and Fadaei Nezhad, 2011). در نتیجه، حفاظت و توسعه، نه به عنوان دو رشته مجزا و نه مقوله‌ای بین رشته‌ای، بلکه رشته‌ای جامع، تلقی می‌شود. توسعه در مسیر حفاظت اتفاق می‌افتد و حفاظت به واسطه توسعه تغییر می‌یابد و انعطاف‌پذیری خود را وام‌دار توسعه است (Bandarin and Van Oers, 2017).

از سوی دیگر، برنامه‌ریزی و توسعه شهری، نیازمند پایداری جامعه است و پایداری جامعه نیز در سایه مشارکت شهروندان محقق می‌شود. از این رو، مقوله مشارکت اجتماعی نقش مهمی در دستیابی به توسعه پایدار دارد (Mahdavinejad and Amini, 2011). مشارکت اجتماعی در دهه‌های پایانی قرن بیستم به یکی از اصول مهم گفتمان برنامه‌ریزی و عنصر ارزشمند حقوق شهروندی و تصمیم‌سازی دموکراتیک در جهان تبدیل شده است و محققانی نظیر فورستر^۱ (۱۹۸۹)، هیلی^۲ (۱۹۹۲) و سندراکاک^۳ (۱۹۹۷) به لزوم برنامه‌ریزی مشارکتی مبتنی بر نیاز اجتماعی به جای رویکرد از بالا به پایین و تخصص محور، تاکید کرده اند (Daneshpour et al., 2015). متعاقباً این رویکرد به طور گسترده در ادبیات برنامه‌ریزی محیطی مورد بحث قرار گرفت و توافق جمعی در خصوص سودمندی آن در فرایند تصمیم‌گیری، حاصل شد (Uittenbroek et al., 2019). در سالیان اخیر، مشارکت موثر جامعه، مسئله‌ای اساسی در مدیریت میراث شهری و فرایندی برای ارتقا مدیریت میراث پایدار در درازمدت است. مشارکت به عنوان ابزاری اساسی در ساختار مدیریت میراث شهری و فرصتی جهت برطرف‌سازی منازعات میان ذی‌نفعان از جمله ساکنان، توسعه‌دهندگان، بازدیدکنندگان، کارشناسان و تصمیم‌گیران، شناخته می‌شود (Li et al., 2020). همچنین برای دستیابی به اهداف مدیریت ارزش‌منا، مبنی بر حفاظت از اهمیت معنایی مکان و ارتقا ارزش‌های آن، لازم است سه گروه متخصصان حفاظتی، جامعه محلی و ذی‌نفعان قانونی، مشارکت داشته باشند و در عین حال، جایگاه ویژه‌ای برای جامعه محلی در نظر گرفته شود (Hanachi et al., 2017).

این در حالی است که یکپارچه‌سازی حفاظت و توسعه در مواجهه با میراث شهری، همچنان مسئله‌ای چالش‌برانگیز و حائز اهمیت تلقی می‌شود. بر این اساس، مسئله و متعاقباً هدف اصلی این پژوهش، در قالب شناسایی اصول و ملاحظات کاربردی مشارکت اجتماعی

^۱- J. Forester

^۲- P. Healey

^۳- L. Sandercock

در حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری، تعریف و تدقیق می‌شود. این چنین، مطالعات انجام شده در این پژوهش، بر این سوال متمرکز شده است که کاربست مشارکت اجتماعی در فرایند حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری، شامل چه اصول و ملاحظات می‌شود؟ به همین منظور، نخست نظریه‌ها، اسناد بین‌المللی و متون مرتبط با مفاهیم حفاظت و توسعه یکپارچه و همینطور مشارکت اجتماعی، واکاوی و بازخوانی شده و سپس به واسطه بررسی تجارب جهانی در حوزه حفاظت و توسعه مشارکتی، اصول و ملاحظات این فرایند با استفاده از روش فراترکیب، استخراج و در قالب یک چارچوب جامع، ارائه شده است.

۲- پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، مطالعاتی با تاکید بر مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه انجام شده که در این میان، نظریه‌پردازان متعددی نیز به اهمیت این موضوع اشاره داشته‌اند. دی‌کارلو^۱ (۱۹۷۲)، حامی رضایت و مشارکت شهروندان در فرایند طراحی و توسعه‌های معاصر در زمینه تاریخی است. بندرین^۲ و ون‌اورز^۳ (۲۰۱۲)، خواستار هماهنگی و یکپارچه‌سازی میراث در بستر ارزش‌های اجتماعی هستند. ترنر^۴ (۲۰۱۳) به ضرورت رویکرد منظر شهری تاریخی در یک فرایند کاملاً مشارکتی اشاره می‌کند. علاوه بر نظریه‌پردازان، اسناد و بیانیه‌های بسیاری نیز در همین راستا به ثبت رسیده‌اند. برای مثال، بیانیه بوداپست ۲۰۰۲، به حصول اطمینان از مشارکت فعال جوامع محلی در شناسایی، حفاظت و مدیریت دارایی‌های میراث جهانی اشاره می‌کند. بیانیه بم ۲۰۰۴، به تداوم مشارکت میان گروه‌های ذی‌نفع و متخصصین برای حفاظت و توسعه، توجه دارد. بیانیه سئول ۲۰۰۵، به مشارکت موثر در توسعه گردشگری می‌پردازد و بیانیه دهلی ۲۰۱۷، مشارکت جامعه را ابزاری برای برنامه‌ریزی و یکپارچه‌سازی دانش سنتی، تلقی می‌کند (Eshrati et al., 2021). بدین ترتیب، می‌توان دریافت که در میان نظریه‌پردازان و اسناد مرتبط جهانی، نوعی وفاق در خصوص اهمیت کاربست مشارکت اجتماعی در فرایند حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری، حاصل شده است. در این راستا، به منظور بررسی دقیق‌تر مباحث مذکور، دیدگاه‌های اصلی نظریه‌پردازان متاخر در حوزه مشارکت اجتماعی و حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری در جدول ۱ و اسناد و بیانیه‌های بین‌المللی پیرامون مشارکت اجتماعی و حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری نیز در جدول ۲ ارائه شده است.

^۱- G. De Carlo

^۲- F. Bandarin

^۳- R. Van Oers

^۴- M. Turner

جدول ۱: دیدگاه‌های اصلی نظریه‌پردازان در حوزه مشارکت اجتماعی و حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری

دیدگاه‌های اصلی	نظریه پرداز
<ul style="list-style-type: none"> توجه به ویژگی‌ها و ارزش‌های بستر در فرایند طراحی و توسعه‌های معاصر در زمینه‌های تاریخی و حامی رضایت و مشارکت شهروندان به عنوان ابزار برنامه‌ریزی و طراحی معماری (De Carlo, 1972) 	جان کارلو دی کارلو Giancarlo De Carlo
<ul style="list-style-type: none"> توازن طراحی‌های جدید در بستر تاریخی و هماهنگی آن‌ها با یکدیگر با ارائه مفهوم شهر کلاژ (Bandarin and Van Oers, 2012) 	کولین رو Colin Rowe
<ul style="list-style-type: none"> حفاظت یکپارچه به جای توسعه یکپارچه و توجه به میراث تاریخی و معاصر به صورت توأمان (Eshrati et al., 2021) 	یوکا یوکیلتو Jukka Jokilehto
<ul style="list-style-type: none"> رویکرد منظر شهری تاریخی و مدیریت تغییر به مثابه راهکاری برای تحقق همگرایی رویکردهای حفاظت و توسعه (Bandrin and Van Oers, 2017) 	فرانچسکو باندترین Francesco Bandrin
<ul style="list-style-type: none"> پایداری تولید فضای کیفی و فرایندهای شهری با ایجاد پیوندهای نزدیک بین حفاظت میراث شهری و مدیریت دقیق توسعه (Bandarin and Van Oers, 2012) 	رون ون اونرز Ron Van Oers
<ul style="list-style-type: none"> معرفی منظرهای فرهنگی به عنوان گونه‌ای از میراث فرهنگی دارای ماهیت پویا و تحت فرایند دائمی تغییر و تحولات تاریخی (Eshrati et al., 2021) 	گوستاو آراوز Gustavo F. Araoz
<ul style="list-style-type: none"> حفظ اصالت مناظر فرهنگی در گرو یافتن تعادل بین تداوم و تغییر (Eshrati et al., 2021) 	نورا میچل Nora Mitchel
<ul style="list-style-type: none"> توجه به ضرورت رویکرد منظر شهری تاریخی در یک فرایند کاملا مشارکتی و توجه به ضرورت مفهوم مدیریت تغییر و توسعه در حفاظت (Eshrati et al., 2021; Turner, 2013) 	میشل ترنر Michael Turner
<ul style="list-style-type: none"> معرفی فرهنگ به عنوان وجه زیربنایی توسعه پایدار و توجه به اهمیت یکپارچگی و ادغام اهداف حفاظت میراث شهری با اهداف توسعه اجتماعی اقتصادی (Eshrati et al., 2021; Turner, 2013) 	پاتریشا اودونل Patricia M. O'Donnell
<ul style="list-style-type: none"> اهمیت تغییر به عنوان بخشی از حفاظت و تعیین حدود تغییرات بر اساس سه مولفه اصالت، یکپارچگی و اهمیت معنای فرهنگی (Eshrati et al., 2021) 	آنا پریرا رودرز Ana Pereira Roders
<ul style="list-style-type: none"> نقد برخورد پدرسالارانه با شهر در واکنش با عدم مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری (Pakzad, 2014) 	الکساندر میچرلیخ Alexander Micherlich
<ul style="list-style-type: none"> مشارکت و فعالیت، شخصیتی ضروری برای شهر به عنوان مکانی سرشار از تحرک و پویایی (Pakzad, 2014) 	لارنس هالپرین Lawrence Halprin
<ul style="list-style-type: none"> گفتگوی شهری به عنوان گونه‌ای از مشارکت جمعی میان انجام‌دهنده فعالیت و ناظران از یک سو و نیز میان ناظران با یکدیگر از سوی دیگر (Pakzad, 2014) 	یان گل Jan Gehl

جدول ۲: اسناد و بیانیه‌های بین‌المللی در حوزه مشارکت اجتماعی و حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری

سند	سال	اهداف حفاظت و توسعه	اهداف مشارکت اجتماعی
منشور کراکوف	۲۰۰۰	• ضرورت برقراری تعادل میان توسعه‌های اقتصادی، اجتماعی و معنای فرهنگی	• اهمیت مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه
بیانیه کازان	۲۰۰۲	• سازگاری جدید با قدیم و نوآوری با پیوستگی به عنوان بخش مهمی از سیاست‌های حفاظت و توسعه	• توجه به نقش جوامع محلی و مشارکت NGOs به منظور ارتقای مکان‌های فرهنگی
بیانیه بوداپست	۲۰۰۲	• رسیدن به تعادلی پایدار میان حفاظت و توسعه به عنوان مهم‌ترین چالش پیش‌رو جوامع	• حصول اطمینان از مشارکت فعال جوامع محلی در حفاظت دارایی‌های میراث جهانی
بیانیه هوی آن	۲۰۰۳	• تلفیق توسعه گردشگری و مرمت میراث تاریخی به منظور پیشبرد اهداف حفاظت و بازآفرینی	• مشارکت ساکنان و اجتماع محلی به عنوان نیروی موثر در حفاظت و بازآفرینی
منشور حفظ میراث شهری کشورهای اسلامی	۲۰۰۴	• آماده‌سازی میراث شهری برای سازگاری با نیازهای زندگی جدید با نگهداشت اصالت تاریخی	• تفصیلی کردن مقررات و ضوابط به منظور اطمینان از مشارکت گروه‌های اجتماعی
بیانیه بم	۲۰۰۴	• توجه به حفاظت میراث تاریخی به عنوان جزئی از فرایند توسعه پایدار	• تداوم مشارکت میان گروه‌های ذی‌نفع برای رسیدن به حفاظت و توسعه یکپارچه
یادنامه وین	۲۰۰۵	• حفاظت و توسعه یکپارچه به عنوان رویکرد غالب در نگاه‌داشت محیط‌های تاریخی	• مشورت با ذی‌نفعان و جامعه محلی برای مداخلات معاصر در منظر شهری تاریخی
بیانیه گوتنبرگ	۲۰۰۵	• توجه به نقش معنای فرهنگی میراث در بازآفرینی	• همکاری مقامات دولتی و جوامع محلی
بیانیه بیت‌المقدس	۲۰۰۶	• ضرورت سنجش ارزش‌های ملموس و ناملموس در راستای حفاظت از میراث همگام با توسعه گردشگری	• تسهیل و درک مشارکت اجتماعی در فرایندهای برنامه‌ریزی
بیانیه ورونا	۲۰۰۷	• اعطای کاربری‌های جدید به بناهای میراثی	• اهمیت مشارکت اجتماعی در بازآفرینی مکان‌های تاریخی
بیانیه اینسبروک	۲۰۰۷	• احیا و تغییر کارکرد بناهای تاریخی با هدف توسعه اقتصادی یا فرهنگی	• ارتقای سیاست‌های بازآفرینی اجتماع‌منا به منظور کاهش خطر برون‌رانی بومیان
بیانیه کبک	۲۰۰۸	• مراقبت از روح مکان از طریق صیانت از میراث فرهنگی	• توجه به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و اهمیت مشارکت اجتماعی
سند منتشره میراث انگلستان	۲۰۰۸	• تعریف حفاظت به عنوان فرایند مدیریت تغییر یک مکان و توجه به مفهوم توسعه ارزش‌منا	• بسترسازی و آموزش در راستای حفاظت از میراث
بیانیه پاریس	۲۰۱۱	• حمایت از میراث به عنوان محرک توسعه	• اهمیت مردم محلی در ایجاد محرک توسعه
بیانیه تهران	۲۰۱۴	• الگوی انتقال به سوی رویکرد آرمانی حفاظت و توسعه	• تعیین نقش جوامع بومی در مدیریت تغییر
بیانیه کیوتو	۲۰۱۶	• لزوم بهره بردن از فرصت‌های شهرنشینی به عنوان محرکی برای توسعه	• توسعه شهری به گونه مردم محور و تقویت مشارکت اجتماعی و تمرین شهروندی
بیانیه صیانت از میراث فرهنگی در جهان اسلامی	۲۰۱۷	• صیانت، حمایت و به کارگیری از میراث فرهنگی محلی در چارچوب سیاست‌های موثر توسعه	• ضرورت مشارکت دولت و جامعه محلی در حفاظت و توسعه یکپارچه و توانمندسازی میراث
بیانیه دهلی	۲۰۱۷	• یکپارچه‌سازی حفاظت از میراث در خلال اهداف بزرگتر توسعه پایدار	• مردم‌سالاری میراث به عنوان عنصر کلیدی در دستیابی به توسعه پایدار
بیانیه بوئنوس آیرس	۲۰۱۹	• اهداف توسعه پایدار بر مبنای همکاری تمامی ذی‌نفعان	• ارزش مشارکت مردمی در حفاظت میراثی

۳- رویکرد و روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با هدف شناسایی اصول و ملاحظات کاربردی مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری، از نوع کاربردی به مفهوم مواجهه با مسئله و اتخاذ تصمیم برای آن، به واسطه بهره‌مندی از دانش است (Nazari, 2019). برای این منظور، نخست با راهبرد کیفی و از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، ادبیات موضوع، دیدگاه نظریه‌پردازان، اسناد بین‌المللی، تجارب جهانی و متون مرتبط با مفاهیم حفاظت و توسعه یکپارچه و مشارکت اجتماعی بازخوانی شده است. این بازخوانی، نقطه شروع خوبی را برای همه علاقمندان به یک حوزه به خصوص، حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری و اصول و ملاحظات کاربردی مشارکت اجتماعی در آن، فراهم می‌سازد (Pare and Kitsiou, 2016). سپس، با استفاده از روش فراترکیب، اصول و ملاحظات مشارکت اجتماعی در حفاظت از میراث شهری از یک سو و توسعه پایدار میراث شهری از سوی دیگر، در قالب یک چارچوب جامع و یکپارچه، استخراج و ارائه شده است. از طریق فراترکیب، گروهی از مطالعات و شواهد حول مسئله‌ای مشخص، جستجو، تحلیل و ترکیب می‌شوند تا از این طریق، نتایج قابل‌تعمیمی منتج شوند (Erwin et al., 2011; Leary and Walker, 2018).

۴- مبانی نظری و مرور ادبیات

۴-۱- حفاظت و توسعه یکپارچه

تعاریف متعددی که تاکنون از حفاظت مطرح شده، عمدتاً ارزش یا اهمیت معنایی را هدف حفاظت تلقی کرده‌اند. برای مثال منشور بورا، حفاظت را به معنای تمامی فرایندهای مراقبت از یک مکان، به گونه‌ای که اهمیت و معنای فرهنگی آن حفظ شود، تعریف کرده (Australia ICOMOS, 2013) و انتقال ارزش‌ها را برای نسل‌های حال و آینده، خواستار می‌شود (Drury et al., 2008). شورای بین‌المللی ابنیه و محوطه‌ها (ایکوموس)، حفاظت را به تمام فرایندهایی که برای نگهداری از یک مکان در راستای حفظ ارزش میراث فرهنگی آن صورت می‌پذیرد، اطلاق می‌کند و حفاظت را اتخاذ رویکردی محتاطانه مبنی بر انجام حداکثر اقدامات ضروری با حداقل مداخله و نیز حفظ اصالت و یکپارچگی می‌داند (New Zealand ICOMOS, 2010). این در حالی است که نظریه‌های کنونی، حفاظت را به عنوان «مدیریت متفکرانه تغییر» تعریف می‌کنند که ارزیابی‌های دقیق آن می‌تواند به عنوان راهنما در فرایند تصمیم‌گیری برای حفظ میراث معماری و شهری تاثیرگذار باشد (Naderi et al., 2023).

در همین راستا، تدوین چارچوب حفاظت یکپارچه، تلاشی است برای شناسایی مدیریت مکان میراثی که به بهترین شکل، معنای فرهنگی مکان، یا به عبارتی اهمیت معنایی آن را پایدار ساخته و فرصت‌ها را به منظور آشکارسازی یا ارتقا ارزش‌ها برای نسل‌های حال و آینده، به رسمیت بشناسد (Heritage, 2008). چارچوب حفاظت یکپارچه به عنوان بخشی از چارچوب مفهومی حفاظت و توسعه یکپارچه، باید نیروهای توسعه‌ای را در تعامل و تعادل با معنای فرهنگی مکان تاریخی، مورد توجه قرار دهد. لذا مفاهیم «اصالت»، «یکپارچگی»، «ارزش نسبی» و «معنای فرهنگی» به عنوان مهم‌ترین مولفه‌های تشکیل‌دهنده چارچوب حفاظت یکپارچه معرفی می‌شوند (Hanachi and Fadaei Nezhad, 2011). بر این اساس، چارچوب حفاظت یکپارچه، حفاظت را به عنوان

مدیریت دقیق تأثیرات منفی توسعه، بازتعریف می‌کند و به دنبال یکپارچه‌سازی مدیریت میراث و توسعه شهری است (Bandarin and Van Oers, 2017).

بررسی‌های اخیر پیرامون مفهوم توسعه در محیط‌های تاریخی، نشان می‌دهد که توسعه‌های اجتماعی و اقتصادی بیش از گذشته مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهرهای تاریخی قرار گرفته‌اند. توسعه اجتماعی به معنای تأمین نیازهای اساسی انسان از طریق اجرا و تحقق حقوق آن و توسعه اقتصادی به معنای در دسترس بودن کار و توانایی افراد در تأمین هزینه‌های زندگی خود تعریف می‌شود (Shukla, 2014). هرچند که انواع مختلف توسعه فیزیکی، کارکردی و فرهنگی- اجتماعی به منظور معاصر سازی بافت‌های تاریخی لازم و مکمل یکدیگر می‌باشند، لکن هدف اصلی از توسعه و نوسازی بافت‌های تاریخی، «توسعه اقتصادی» و ایجاد امکان بهره‌برداری اقتصادی از مکان معرفی شده است، به گونه‌ای که ارزش کافی به منظور پوشش هزینه‌های توسعه و نوسازی را فراهم کند (Heritage, 2008). به این ترتیب، تدوین چارچوب توسعه یکپارچه بر مبنای توسعه فیزیکی، توسعه اقتصادی و توسعه فرهنگی- اجتماعی شکل می‌گیرد. در این چارچوب، مولفه توسعه اقتصادی، به عنوان معیار کلیدی معرفی شده که در تعامل با مولفه امکان‌سنجی اقتصادی، مفهوم «سرزندگی اقتصادی» را شکل می‌دهد و مولفه‌های «توسعه فیزیکی»، «توسعه فرهنگی- اجتماعی» و «توسعه کارکردی»، به عنوان معیارهای فرعی چارچوب توسعه یکپارچه، ایفای نقش می‌کنند (Hanachi and Fadaei Nezhad, 2011).

از طرفی، توسعه‌ای که در محدوده‌های تاریخی مد نظر است، تحت عنوان «توسعه پایدار» مطرح می‌شود که در اجلاس ملل متحد سال ۱۹۹۲م. پیرامون محیط‌زیست و توسعه، شکل‌دهی به اصول توسعه پایدار مبتنی بر سه عامل حفاظت از محیط‌زیست، رشد اقتصادی و توسعه اجتماعی، مورد تصدیق قرار می‌گیرد (Nocca, 2017). شهرها مردم را جذب می‌کنند و هم زمان، وجود جمعیت و امکانات زیرساختی، توسعه اقتصادی و اجتماعی را تسهیل می‌سازد. ارتباط بین توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی، چالشی جدی هم زمان با رشد و توسعه مداوم شهرها است، آن هم در شرایطی که پیش بینی این رشد، بسیار دشوار و متعاقبا کنترل آن، بسیار دشوارتر است (Arbab and Fassihi, 2021). در اجلاس زمین در سال ۲۰۰۲م، فرهنگ به عنوان ستون چهارم توسعه پایدار مطرح شده و بعدها نیز دو مقوله صلح و مشارکت به عنوان ابعاد توسعه پایدار معرفی می‌شوند (Appendino, 2017; Bandarin and Van Oers, 2012).

۲-۴- مشارکت اجتماعی

عمدتاً تعاریف مشارکت در تناظر با سطوح آن مطرح شده که به تأثیرگذاری شهروندان در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌سازی، اشاره می‌کنند. از این رو، تفاسیر متعددی را می‌توان از مشارکت برداشت کرد، زیرا مردم ممکن است به شیوه‌های متفاوت و در سطوحی گوناگون، در فرایند تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی دخالت داده شوند. برای مثال، سانوف^۱ (۱۹۹۹) معتقد است که مشارکت اجتماعی به

---

^۱ - H. Sanoff

معنای همکاری مردم در دنبال کردن اهدافی است که خود، آن را تعریف کرده اند. از دیدگاه او مشارکت عبارت است از دخالت مردم در ایجاد و مدیریت محیطهای طبیعی و مصنوعی و ارزش مشارکت اجتماعی در آن است که از مرزها و آموزه‌های سنتی عبور کند (Sharafi and Barakpour, 2010). مشارکت به افراد اجازه می‌دهد با ارائه ایده‌ها و تخصص‌هایشان، بر قوانین و سیاست‌ها تاثیر بگذارند و دولت نیز می‌تواند با استفاده از اطلاعاتی که به طور گسترده در جامعه پراکنده است، سیاست‌گذاری کند (Grcheva and Oktay Vehbi, 2021).

از مشهورترین نظریه‌ها در زمینه سطوح مشارکت اجتماعی، نظریه «نردبان مشارکت شهروندی»^۱ ارنشتاین^۲ است که مشارکت را در هشت درجه از فریبکاری تا اختیار کامل شهروندان طبقه‌بندی کرده (Friesecke, 2011) و موفقیت مشارکت اجتماعی را به قدرت تاثیرگذاری بر تصمیم‌گیری وابسته می‌داند (Li et al., 2020). دیویدسون (۱۹۹۸) نیز نظریه «گردونه توانمندسازی»^۳ را مطرح می‌سازد. این گردونه، سطوح مختلفی از مشارکت را بدون اینکه ترجیحی برای هر کدام قائل باشد تعیین کرده و تصمیم‌گیری را در تعاملی مستمر بین دولت و شهروندان می‌داند. انجمن بین‌المللی مشارکت مردمی^۴، سطوح مشارکت را در تناظر با اهداف آن بررسی کرده و پنج سطح آگاهی‌رسانی، مشاوره، درگیر کردن، همکاری و توانمندسازی را معرفی می‌کند (Quick and Bryson, 2022). در تناظر با سطوح مشارکت نظیر اطلاع‌رسانی، مشاوره، مسئولیت‌پذیری، همکاری، شراکت، توانمندسازی و اختیار، اهداف مشارکت را نیز می‌توان به سه دسته اهداف اصلی، اهداف حقیقی و اهداف ابزاری، تفکیک کرد (Glucker et al., 2013).

با وجود تنوع دیدگاه‌ها، توافق جمعی در خصوص سودمندی مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری حاصل شده که این سودمندی می‌تواند در تایید یا حمایت از یک تصمیم، جمع‌آوری دانش، تخصص محلی و یا حداقل القای یادگیری اجتماعی، تاثیرگذار باشد (Uittenbroek et al., 2019). از این رو، ساختارهای فراگیر و تشویقی، تبادل اطلاعات و ارتقا دانش عمومی و احساس مالکیت و تاثیر بر تصمیم‌گیری، به عنوان ابعاد اصلی مشارکت مطرح می‌شوند که هر کدام دارای ابعاد فرعی نیز خواهند بود (Arbab et al., 2020). به عنوان مثال، مشارکت‌کنندگان، دانش و مهارت‌های مختلفی در خصوص حفاظت، طراحی و ارتباطات کسب می‌کنند و مشارکت فعال آن‌ها، موجب افزایش ظرفیت و پایداری اجتماعی خواهد بود (Yung et al., 2014). لذا مشارکت به عنوان روشی برای همراهی کردن دانش غیر تخصصی مطرح می‌شود (Corburn, 2003). این دانش در فرایند برنامه‌ریزی شهری بسیار کارآمد بوده، زیرا افراد خارج از دایره تخصصی می‌توانند راه‌حل‌های خلاقانه‌ای را در مواجهه با یک محدوده خاص، ارائه کنند (Van Herzele, 2004). تجزیه و تحلیل تخصصی با دانش محلی و تخیل عمومی برای شناسایی مکان‌هایی که مردم می‌خواهند آن‌ها را حفظ یا توسعه بدهند، می‌تواند به گفتگو میان شهروندان و برنامه‌ریزان منجر شود (Healey, 2003). همچنین، یکپارچه‌سازی

---

¹ - Ladder of Citizen Participation

² - S. Arnstein

³ - Wheel of Empowerment

⁴ - International Association for Public Participation

منافع بین گروه‌های مختلف نیز از ابعاد فرعی مشارکت حاصل می‌شود که علاوه بر تضمین مشروعیت تصمیمات، به بهبود عدالت اجتماعی در جامعه نیز کمک می‌کند (Innes and Booher, 2004).

۳-۴- تجارب جهانی در حوزه حفاظت و توسعه مشارکتی

پس از بازخوانی ادبیات حوزه حفاظت و توسعه یکپارچه و هم‌چنین مشارکت اجتماعی، در این بخش با تأکید بر رویکردهای مشارکتی در پروژه‌های حفاظت و توسعه شهری، فرآیند مشارکت در دو تجربه داخلی و چهار تجربه جهانی منتخب، واکاوی شده و این چنین، لزوم کاربست مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری، مورد توجه قرار گرفته است. تجارب مورد بررسی در این بخش شامل «بازار تبریز»، «بازارچه عودلاجان» تهران، محله «نانلوگوشیانگ»^۱ در شهر پکن چین، محله «روچاپیا»^۲ در شهر پامپلونا اسپانیا، منطقه «میدتاون»^۳ در شهر فینیکس ایالت آریزونا آمریکا و محله «ونهوآلی»^۴ در شهر یانگژو چین می‌شود. در جدول ۳، خلاصه‌ای از اطلاعات بررسی شده مربوط به تجارب مذکور در حوزه حفاظت و توسعه مشارکتی میراث شهری را در قالب اهداف، اصول کلیدی و راهبردهای پیشنهادی، ارائه شده است.

جدول ۳: تجارب جهانی در حوزه حفاظت و توسعه مشارکتی میراث شهری

تجارب	اهداف	اصول کلیدی	راهبردهای پیشنهادی	منابع
بازار تبریز (تبریز، ایران)	<ul style="list-style-type: none"> • همبستگی اجتماعی در راستای حفاظت از ساختار یکپارچه بازار تبریز • کنترل توسعه شهری و جلوگیری از غلبه آن بر حفاظت 	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت بازاریان - حفاظت و توسعه توامان - سرمایه اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> • تأکید بر کسبه بازار به عنوان ذی‌نفعان اصلی حفاظت از بازار • تقویت ساختارهای اجتماعی و تشویق آن‌ها به مشارکت 	(Pourjafar et al., 2014) (Hanachi and Yadollahi, 2011)
بازارچه عودلاجان، (تهران، ایران)	<ul style="list-style-type: none"> • احیا و باززنده‌سازی مجموعه بازارچه عودلاجان • بازگشت رونق اقتصادی و اجتماعی از طریق شراکت 	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت بازاریان - باززنده‌سازی رونق‌بخشی و اقتصادی و اجتماعی - اعتمادسازی 	<ul style="list-style-type: none"> • تشویق کسبه بازار جهت سرمایه‌گذاری در پروژه‌های حفاظت و احیا • ایجاد دفاتر محلی جهت نظارت بر فرایند مشارکتی و اعتمادسازی • اولویت‌بندی اقدامات اجتماعی، پیش از فعالیت‌های فیزیکی 	(Arbab et al., 2020) (Erfani and Roe, 2020)
خیابان نانلوگو شیانگ، (پکن، چین)	<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد خیابانی جهت اوقات فراغت و ترویج فرهنگ • احیای عملکردهای تجاری و مدیریت مشاغل 	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت ساکنان و مغازه‌داران - بازآفرینی شهری - محوریت فرهنگ و اوقات فراغت 	<ul style="list-style-type: none"> • ترغیب ساکنان و مغازه‌داران به مشارکت در بازآفرینی خیابان • استفاده همزمان از مشارکت بالا به پایین (Top-Down) و پایین به بالا (Bottom-up) 	(Zhang et al., 2021)

¹- Nanluoguxiang

²- Rochapea

³- Midtown

⁴- Wenhuali

<p>(Hurtado, 2015)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد کمیته مدیریتی به عنوان مرکز فعالیت‌های مشارکتی • اهمیت تعهد سازمان‌های دولتی در پیشرفت فرایند مشارکتی 	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت تمامی گروه‌های ذینفع - حفاظت و بازآفرینی - تعهد نهادهای دولتی 	<p>محله روچاپیا، (پامپلونا، اسپانیا)</p>
<p>(Cohen et al., 2015)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ترغیب تمامی گروه‌های ذی‌نفع به مشارکت در حفاظت منطقه • استفاده از ابزار نظرسنجی تصویری در جمع‌آوری دیدگاه‌های ذی‌نفعان 	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت تمامی گروه‌های ذینفع - توسعه پایدار - گفتمان عمومی 	<p>منطقه میدتاون (فینیکس، آمریکا)</p>
<p>(Zhu and Sippel, 2008)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ترغیب ساکنان به حفاظت و نوسازی مساکن • آموزش ساکنان نسبت به ارزش‌های محله 	<ul style="list-style-type: none"> - مشارکت ساکنان - حفاظت شهری پایدار - برنامه‌ریزی جامعه‌محور 	<p>محله ونه‌آلی، (یانگژو، چین)</p>

۵- یافته‌ها

۵-۱- جایگاه مشارکت اجتماعی در حفاظت میراث شهری

مشارکت موثر جامعه، مسئله‌ای اساسی در مدیریت میراث شهری و فرایندی برای ارتقا مدیریت میراث پایدار در درازمدت است. با نگاهی کلی به اسناد مرتبط حفاظتی، می‌توان دریافت که اهمیت رویکردهای مشارکتی به سرعت در دهه ۱۹۸۰ به عنوان جریان جدید توانمندسازی در زمینه میراث فرهنگی گسترش یافته است (Xu, 2007). از جمله این اسناد، منشور واشینگتون ۱۹۸۷ است که بیان می‌کند «مشارکت و درگیر کردن ساکنان شهرها و محوطه‌های تاریخی برای موفقیت در برنامه‌های حفاظتی ضروری بوده و باید تشویق گردد» (ICOMOS General Assembly, 1987). منشور بورا نیز تاکید می‌کند که حفاظت از اهمیت فرهنگی مکان، بدون مشارکت جامعه محلی، پایدار نخواهد شد (Australia ICOMOS, 2013). در کنوانسیون ارزش میراث فرهنگی برای جامعه (فارو)^۱، به روش‌های خلاقانه برای توسعه و مدیریت دارایی‌های فرهنگی و حصول اطمینان از مشارکت مردمی، اشاره شده است (Secretary General of the Council of Europe, 2005). در توصیه‌نامه ۲۰۱۱ یونسکو در مورد منظر شهری تاریخی نیز ذکر شده است که مشارکت جامعه، ابزاری اساسی برای یکپارچه‌سازی میراث در توسعه شهری پایدار است (Li et al., 2021). همچنین در بیانیه دهلی ۲۰۱۷ که شعار آن «از همه مردم، به وسیله همه مردم و برای همه مردم» است، فرایند تصمیم‌گیری مشارکتی و توانمندسازی جامعه در حفاظت از میراث فرهنگی به عنوان راه‌حلی موثر، معرفی شده است (Eshrati et al., 2021). این رویکرد با در نظر گرفتن چالش‌ها و شرایط محلی از طریق مشارکت جامعه، یک برنامه جدید مدیریت میراث شهری را پیشنهاد می‌کند (Wang and Gu, 2020) و چشم‌اندازی برای شناسایی جامع بافت‌های شهری، افزایش ارزش‌های میراثی و کیفیت

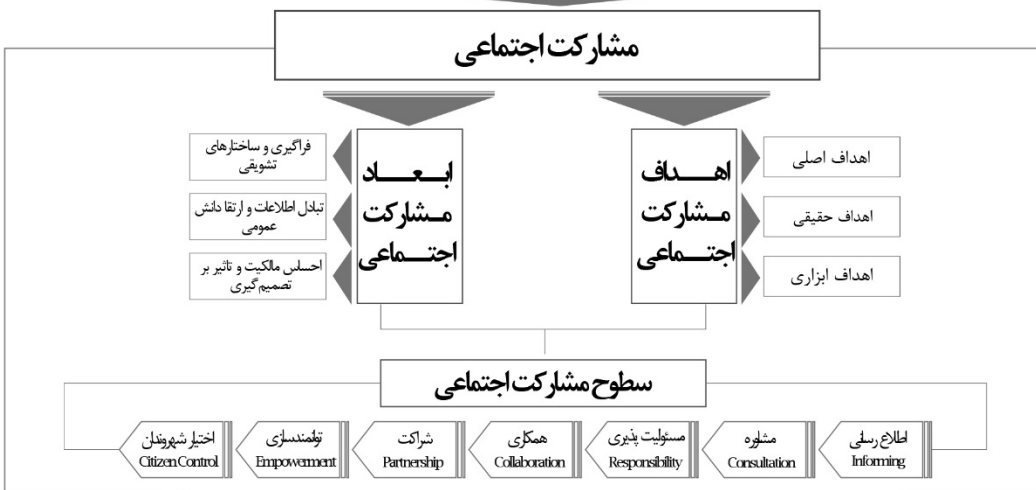
^۱ - Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention)

زندگی جوامع محلی، پیش رو می‌گذارد (Loures et al., 2011). از طرفی، فرایند تصمیم‌گیری مدیریت میراث فرهنگی، مستلزم مشارکت مردم و متخصصان رشته‌های مختلف برای دستیابی به برنامه‌های مدیریت موفق و آینده پایدار میراث شهری است. اصطلاحات عمومی مانند تصمیم‌گیری و مشارکت اجتماعی مرتبط با میراث شهری و مدیریت آن، بسته به زمینه‌ای که در آن استفاده می‌شود، کاربردها و معانی مختلفی دارد که بعضاً به دلیل تفاوت دیدگاه ذی‌نفعان، همواره درگیر مشکلات برنامه‌ریزی می‌شود (Grcheva and Oktay Vehbi, 2021). با این حال، مشارکت اجتماعی یک موضوع مهم در حفاظت میراث شهری و مدیریت پایدار آن در درازمدت بوده و یک مسئله چندبعدی و چند ارزشی تلقی می‌شود (Bottero et al., 2014). برای درک بهتر آنچه مردم به عنوان محیط‌های فرهنگی خود تشخیص می‌دهند، گنجاندن نظرات محلی در مدیریت میراث فرهنگی، بسیار حائز اهمیت است. چنین دیدگاهی می‌تواند مردم را قادر سازد که احساس کنند در حفاظت از محیط‌های ارزشمند، نقش دارند (Swensen et al., 2012). به همین خاطر، مقوله مشارکت اجتماعی زمینه‌ای را برای هم‌فکری در راستای حفاظت مستمر فراهم کرده و از آنجایی که محوطه‌های میراثی متعلق به مردم آن است، افرادی که در آنجا زندگی می‌کنند، بهتر می‌دانند که چگونه برنامه‌های حفاظتی به موثرترین نحو، انجام شود (Dian and Abdullah, 2013). در مجموع، مشارکت اجتماعی می‌تواند بازتعریف مشترکی از مفهوم میراث و ارزش‌های آن را که عموماً در دیدگاه‌های جامعه و متخصصان متفاوت است، ارائه کند. علاوه بر آن، مفهوم میراث نیز نسبت به گذشته تکامل یافته و مشارکت اجتماعی را به بخش اساسی فرایند تصمیم‌گیری خود، تبدیل کرده است (Yung and Chan, 2011). در همین راستا، ماهیت میراث از اهمیت ملی به یک علاقه محلی تبدیل شده و جامعه محلی سهم مهمی در میراث شهری دارد (Han et al., 2016). به این ترتیب می‌توان «یکپارچه‌سازی میراث در راستای توسعه»، «بازتعریف مشترک از مفهوم میراث و ارزش‌های آن»، «ارتقا نظارت عمومی بر حفاظت میراث» و «پیوند جامعه محلی و میراث» را به عنوان اصول کلیدی مشارکت اجتماعی در حفاظت میراث شهری تلقی کرد.

۲-۵- جایگاه مشارکت اجتماعی در توسعه پایدار میراث شهری

ماهیت توسعه پایدار در ارتباط با شهرها، این چنین تعریف می‌شود که «شهر پایدار از طریق فرایندهای فعال مشارکت شهروندان به ایجاد تعادل در پیشرفت اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی- فرهنگی منجر گردد» (Mega and Pedersen, 2012). شهر پایدار به گونه‌ای سازماندهی شده است که همه شهروندان بتوانند نیازهای خود را بدون آسیب‌رساندن به محیط پیرامون و به‌خطرانداختن شرایط زندگی افراد دیگر، برآورده کنند (Girardet, 1999). برنامه‌ریزی شهری و توسعه پایدار نیازمند پایداری جامعه است و پایداری جامعه نیازمند مشارکت شهروندان. از این رو، مقوله مشارکت اجتماعی، نقش مهمی در مسیر دستیابی به توسعه پایدار دارد (Mahdavinejad and Amini, 2011) و در فرایند تصمیم‌گیری، منجر به مبنایی برای مسئولیت مشترک، حمایت از اجرای بلند مدت سیاست‌ها و همچنین انگیزه‌ای برای تغییر سبک زندگی، می‌شود (Macnaghten and Jacobs, 1997).

توسعه پایدار، مستلزم اقدامی جمعی و تغییر اساسی در نگرش جامعه نسبت به محیط زیست، برابری اجتماعی و قدرت سیاسی است که بتواند با جامعه دموکراتیک در ارتباط باشد (Dola and Mijan, 2006). لذا، عدالت اجتماعی مبتنی بر مفاهیم حقوق بشر از مهم‌ترین اهداف پیشرفت اجتماعی شناخته می‌شود و مشارکت لازمه آن است (Mahdavinejad and Amini, 2011). تغییر ترجیحات اقتصادی و اولویت دادن به ابعاد فرهنگی و اجتماعی مانند نوآوری و تولید فرهنگی، برابری اجتماعی، مشارکت عمومی و هویت، از جمله مسائل اساسی در این زمینه هستند. ادغام فرایندهای کنونی از طریق جهت‌گیری‌ها و راه‌حل‌های راهبردی بلندمدت با ابتکارات و تصمیم‌گیری‌های پایدار مبتنی بر مشارکت گسترده جامعه برای برآوردن نیازهای زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی در شهر ضرورت داشته و مشارکت فعال همه ذینفعان باید در تمام مراحل رخ دهد (Arbab and Alborzi, 2022b). به این ترتیب می‌توان «تعادل بخشی در ابعاد توسعه»، «برقراری پایداری اجتماعی»، «تضمین عدالت و برابری در توسعه اجتماعی» و «تغییر نگرش و سبک زندگی در مسیر پایداری» را به عنوان اصول کلیدی جایگاه مشارکت اجتماعی در توسعه پایدار میراث شهری در نظر گرفت. بر این اساس، شکل ۱ چارچوب کاربردی مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری را ارائه می‌کند.

شکل ۱: چارچوب کاربردی مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری

۶- بحث و نتیجه گیری

وجود چارچوبی جامع در زمینه حفاظت و توسعه مشارکتی، امکان تدقیق و تسهیل جایگاه گروه‌های اجتماعی در یکپارچه‌سازی حفاظت و توسعه میراث شهری را فراهم می‌آورد. در این مقاله، تلاش گردید تا رویکرد حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری از دید مشارکت اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد. در رویکرد حفاظت و توسعه، مولفه‌های معنای فرهنگی و سرزندگی اقتصادی به عنوان معیارهای اصلی در یکپارچه‌سازی آن به شمار می‌آید و مفاهیم توسعه پایدار و منظر شهری تاریخی، ارتباطی عمیق میان رویکرد حفاظت و توسعه یکپارچه با مشارکت اجتماعی برقرار می‌کند. با این حال، اهداف، ابعاد و سطوح مشارکت اجتماعی نقش قابل توجهی در تعیین جایگاه مشارکت‌کنندگان طی فرایند حفاظت و توسعه یکپارچه دارد. این پژوهش در راستای شناسایی اصول کاربری مشارکت اجتماعی در حفاظت و توسعه یکپارچه و تدوین چارچوب آن، از یک سو مشارکت اجتماعی را به منظور حفاظت از میراث شهری و از سوی دیگر در راستای توسعه پایدار میراث شهری، مورد مذاقه قرار داد. علاوه بر اصول ارائه شده، ملاحظات این کاربری نیز بر مبنای دیدگاه نظریه پردازان، اسناد بین‌المللی و تجارب جهانی، تعریف گردید. بر این اساس، «یکپارچه‌سازی میراث در راستای توسعه»، «بازتعریف مشترک از مفهوم میراث و ارزش‌های آن»، «ارتقا نظارت عمومی بر حفاظت میراث» و «پیوند جامعه محلی و میراث» را می‌توان به عنوان اصول کلیدی مشارکت اجتماعی در حفاظت میراث شهری تلقی کرد. از طرف دیگر، «تعادل‌بخشی در ابعاد توسعه»، «برقراری پایداری اجتماعی»، «تضمین عدالت و برابری در توسعه اجتماعی» و «تغییر نگرش و سبک زندگی در مسیر پایداری» را می‌توان به عنوان اصول کلیدی جایگاه مشارکت اجتماعی در توسعه پایدار میراث شهری در نظر گرفت.

این چنین، ملاحظات «لزوم مشارکت شهروندی به عنوان ابزار برنامه‌ریزی»، «یکپارچه‌سازی میراث در بستر ارزش‌های اجتماعی»، «ضرورت رویکرد منظرین در یک فرایند مشارکتی» و «ادغام اهداف حفاظت میراث شهری و توسعه اجتماعی اقتصادی» به عنوان دیدگاه نظریه پردازان و ملاحظات «اهمیت مشارکت اجتماعی در تعادل‌بخشی میان حفاظت و توسعه»، «نقش حساسیت جامعه نسبت به میراث و توسعه‌های آتی»، «توجه به بعد اجتماعی توسعه و ضرورت در حفاظت از میراث» و «استفاده از دانش محلی برای به‌کارگیری میراث به عنوان محرک توسعه» به عنوان اهداف برگرفته از اسناد و قطع‌نامه‌ها در نظر گرفته شده است. همچنین با بررسی تجارب جهانی پیرامون رویکردهای مشارکتی در حفاظت و توسعه شهری، می‌توان نتیجه گرفت که عوامل ناکامی مشارکت شهروندان در این پروژه‌ها عمدتاً به مواردی اعم از عدم تعهد سازمان‌های دولتی به فرایند مشارکتی، نامشخص بودن سطوح مشارکت و دعوت صرفاً بخش محدودی از گروه‌های اجتماعی به مشارکت مربوط می‌شود. لذا راهبردهایی نظیر «به‌کارگیری تمامی گروه‌های اجتماعی برای مشارکت»، «اولویت‌بندی اقدامات اجتماعی و سطوح مشارکت پیش از فعالیت‌های فیزیکی»، «حصول اطمینان از تعهد سازمان‌های دولتی در راستای اعتمادسازی» و «استفاده همزمان از مشارکت بالا به پایین و پایین به بالا»، می‌تواند به حفاظت و توسعه یکپارچه بر مبنای مشارکت گروه‌های اجتماعی منجر شود. این مجموعه اصول و راهبردها، به همراه ملاحظات خود، از جمله محورهایی هستند که برای انجام تحقیقات آتی در حوزه حفاظت و توسعه یکپارچه میراث شهری و انجام مطالعات موردی هدفمند در این زمینه، پیشنهاد می‌شوند.

Appendino, F. (2017). Balancing Heritage Conservation and Sustainable Development—The Case of Bordeaux. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 245, No. 6, p. 062002). IOP Publishing.

Arbab P., & Alborzi, G. (2022a). Application of the principles and considerations of urban brownfields redevelopment: An abandoned industrial zone in Hakimiyeh Neighborhood of Tehran. *Journal of Geographical Urban Planning Research*, 10 (1), 165-188. [in Persian]

Arbab, P., & Alborzi, G. (2022b). Toward developing a sustainable regeneration framework for urban industrial heritage. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 12(3), 263-274.

Arbab, P., & Fassihi, F. (2021). Smartness in urban development: analysis of the process, characteristics, and indicators of European smart cities. *Journal of Development Strategy (RAHBORD-E-TOSEEH)*, 16(4): 67-97. [in Persian]

Arbab, P., Taghizadeh, K., & Fadaei Nezhad, S. (2020). Toward participation-based urban planning and development: Evaluating participatory revitalization in middle Oudlajan neighbourhood of Tehran. *Journal of Urban Planning and Development*, 146(4), 05020022.

Australia International Council on Monuments and Sites (Australia ICOMOS). (2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. Australia International Council on Monuments and Sites (Australia ICOMOS).

Bandarin, F., & Van Oers, R. (2012). *The historic urban landscape: Managing heritage in an urban century*. John Wiley & Sons.

Bandarin, F., & Van Oers, R. (2017). *The historic urban landscape: Managing heritage in an urban century*. Translated by Pooya Dulai, Prastoo Eshrati, Somayeh Fadaei Nezhad. Tehran University Press. [in Persian]

Bottero, M., Ferretti, V., & Mondini, G. (2014). Constructing multi-attribute value functions for sustainability assessment of urban projects. In *Computational Science and Its Applications—ICCSA 2014: 14th International Conference, Guimarães, Portugal, June 30–July 3, Proceedings, Part III 14* (pp. 51-64). Springer International Publishing.

Cohen, M., Wiek, A., Kay, B., & Harlow, J. (2015). Aligning public participation to stakeholders' sustainability literacy—A case study on sustainable urban development in Phoenix, Arizona. *Sustainability*, 7(7), 8709-8728.

Corburn, J. (2003). Bringing local knowledge into environmental decision making: Improving urban planning for communities at risk. *Journal of Planning Education and Research*, 22(4), 420-433.

Daneshpour, S. A. H., Behzadfar, M., Barakpour, N. & Sharafi, M. (2015), Collaborative planning environment: Presenting a conceptual model for the analysis of factors affecting citizens' participation in planning, *NAMEH-YE-MEMARY-VA-SHAHRSAZI*, 18, 23-41. [in Persian]

Davidson, S. (1998). Community Planning: Spinning the wheel of empowerment. *Planning*, 3, 14-15.

De Carlo, G. (1972). *An Architecture of Participation*. Royal Australian Institute of Architects.

Dian, A. M., & Abdullah, N. C. (2013). Public participation in heritage site conservation in Malaysia: Issues and challenges. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 101, 248-255.

Dola, K., & Mijan, D. (2006). Public participation in planning for sustainable development: operational questions and issues. *International Journal on Sustainable Tropical Design Research & Practice*, 1(1), 1-8.

Drury, P., McPherson, A., & Heritage, E. (2008). *Conservation principles: Policies and guidance for the sustainable management of the historic environment*. English Heritage.

Erfani, G., & Roe, M. (2020). Institutional stakeholder participation in urban redevelopment in Tehran: An evaluation of decisions and actions. *Land Use Policy*, 91, 104367.

Erwin, E. J., Brotherson, M. J., & Summers, J. A. (2011). Understanding qualitative metasynthesis: Issues and opportunities in early childhood intervention research. *Journal of Early Intervention*, 33(3), 186-200.

Eshrati, P., Eshrati, D., Fadaei Nezhad, S. (2021). *Historical urban landscape: A holistic approach to integrated urban conservation and development*. Tehran Academic Organization Press. [in Persian]

Forester, J. (1989). *Planning in the face of power*. University of California Press.

Friesecke, F. (2011). Public participation in urban development projects—A German perspective. In *FIG working week* (Vol. 6).

Girardet, H. (1999). *Creating sustainable cities*. Schumacher Briefings.

Glucker, A. N., Driessen, P. P., Kolhoff, A., & Runhaar, H. A. (2013). Public participation in environmental impact assessment: why, who and how? *Environmental Impact Assessment Review*, 43, 104-111.

Grcheva, O., & Oktay Vehbi, B. (2021). From public participation to co-creation in the cultural heritage management decision-making process. *Sustainability*, 13(16), 9321.

Han, F., Yang, Z., Shi, H., Liu, Q., & Wall, G. (2016). How to promote sustainable relationships between heritage conservation and community, based on a survey. *Sustainability*, 8(9), 886.

Hanachi, P., & Fadaei Nezhad, S. (2011). A Conceptual Framework for Integrated Conservation and Regeneration in Historic Urban Areas. *Honar-Ha-Ye-Ziba: Memary-Va-Shahrsazi*, 3(46), 15-26. [in Persian]

Hanachi, P., & Yadollahi, S. (2011). Tabriz historical bazaar in the context of change. In *ICOMOS 17th General Assembly, 2011-11-27 / 2011-12-02, Paris*.

Hanachi, P., Mollazade, F., Fadaei Nezhad, S. (2017). Developing the conceptual framework of value-based management in cultural and historical places (Looking at the Islamic Culture). *Naqshejahan - Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning*, 7(3), 1-14. [in Persian]

Healey, P. (1992). A planner's day: Knowledge and action in communicative practice. *Journal of the American Planning Association*, 58(1), 9-20.

Healey, P. (2003). Planning in relational space and time: Responding to new urban realities. *A Companion to the City*, 517-530.

Heritage, E. (2008). *Energy conservation in traditional buildings*. English Heritage.

Hurtado, S. D. G. (2015). The implementation of the URBAN community initiative: A transformative driver towards collaborative urban regeneration? Answers from Spain. *European journal of American studies*, 10(10-3).

ICOMOS General Assembly. (1987). *Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter 1987)*. ICOMOS General Assembly.

Innes, J. E., & Booher, D. E. (2004). Reframing public participation: strategies for the 21st century. *Planning Theory & Practice*, 5(4), 419-436.

Leary, H., & Walker, A. (2018). Meta-analysis and meta-synthesis methodologies: Rigorously piecing together research. *TechTrends*, 62(5), 525-534.

Li, J., Krishnamurthy, S., Roders, A. P., & van Wesemael, P. (2021). Imagine the Old Town of Lijiang: Contextualising community participation for urban heritage management in China. *Habitat International*, 108, 102321.

Li, J., Krishnamurthy, S., Roders, A. P., & Van Wesemael, P. (2020). Community participation in cultural heritage management: A systematic literature review comparing Chinese and international practices. *Cities*, 96, 102476.

Loures, L., Burley, J., & Panagopoulos, T. (2011). Postindustrial landscape redevelopment: Addressing the past, envisioning the future. *International Journal of Energy and Environment*, 5(5), 714-724.

Macnaghten, P., & Jacobs, M. (1997). Public identification with sustainable development: investigating cultural barriers to participation. *Global Environmental Change*, 7(1), 5-24.

Mahdavinejad, M., & Amini, M. (2011). Public participation for sustainable urban planning in the case of Iran. *Procedia Engineering*, 21, 405-413.

Mega, V., & Pedersen, J. (2012). *Urban sustainability indicators*. Eurofound.

Naderi, H., Hanachi P. & Mazaherian, H. (2023). A Framework for the Assessment Process of Contemporary Architectural Heritage and its Investigation in Iranian Heritage, *Naqshejahan - Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning*, 13(1):123-141. [in Persian]

Nazari, A. A. (2019). *Research method and scientific writing: Practical guideline*. University of Tehran Press. [in Persian]

New Zealand International Council on Monuments and Sites (New Zealand ICOMOS) (2010). *ICOMOS New Zealand Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value*. New Zealand International Council on Monuments and Sites (New Zealand ICOMOS).

Nocca, F. (2017). The role of cultural heritage in sustainable development: Multidimensional indicators as a decision-making tool. *Sustainability*, 9(10), 1882.

Pakzad, J. (2014). *Ideas in urban planning (2): From quantity to quality*. Armanshahr Press. [in Persian]

Pare, G., and S. Kitsiou. (2016). Methods for literature reviews. In *Handbook of ehealth EVALUATION: An evidence-based approach*. Edited by F. Lau and C. Kuziemy. 157-179. University of Victoria.

Pourjafar, M., Amini, M., Varzaneh, E. H., & Mahdavinejad, M. (2014). Role of bazaars as a unifying factor in traditional cities of Iran: The Isfahan bazaar. *Frontiers of Architectural Research*, 3(1), 10-19.

Quick, K. S., & Bryson, J. M. (2022). Public participation. In *Handbook on theories of governance* (pp. 158-168). Edward Elgar Publishing.

Sandercock, L. (1997). *Towards cosmopolis: Planning for multicultural cities*. Academy Press.

Sanoff, H. (1999). *Community participation methods in design and planning*. John Wiley & Sons.

Secretary General of the Council of Europe. (2005). *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*. Secretary General of the Council of Europe.

Sharafi, M., Barakpour, N. (2010). Typology of public participation techniques in urban planning based on different levels of participation. *NAMEH-YE-MEMARY-VA-SHAHRSAZI*, 2(4), 77-102. [in Persian]

Shukla, B. (2014). *Development in the context of urban conservation: examining the interrelationship between architectural heritage and intangible culture in historic settlements* (Doctoral dissertation).

Swensen, G., Jerpåsen, G. B., Sæter, O., & Tveit, M. S. (2012). Alternative perspectives? The implementation of public participation in local heritage planning. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 66(4), 213-226.

Turner, M. (2013). UNESCO recommendation on the historic urban landscape. In *Understanding heritage: Perspectives in heritage studies* (pp. 77-87). De Gruyter.

Uittenbroek, C. J., Mees, H. L., Hegger, D. L., & Driessen, P. P. (2019). The design of public participation: who participates, when and how? Insights in climate adaptation planning from the Netherlands. *Journal of Environmental Planning and Management*, 62(14), 2529-2547.

Van Herzele, A. (2004). Local knowledge in action: Valuing nonprofessional reasoning in the planning process. *Journal of Planning Education and Research*, 24(2), 197-212.

Wang, S., & Gu, K. (2020). Pingyao: The historic urban landscape and planning for heritage-led urban changes. *Cities*, 97, 102489.

Xu, J. (2007). Community participation in ethnic minority cultural heritage management in China: a case study of Xianrendong ethnic cultural and ecological village. *Papers from the Institute of Archaeology*, 18.

Yung, E. H. K., Chan, E. H. W., & Xu, Y. (2014). Sustainable development and the rehabilitation of a historic urban district—Social sustainability in the case of Tianzifang in Shanghai. *Sustainable Development*, 22(2), 95-112.

Yung, E. H., & Chan, E. H. (2011). Problem issues of public participation in built-heritage conservation: Two controversial cases in Hong Kong. *Habitat International*, 35(3), 457-466.

Zhang, Y., Kang, S., & Koo, J. H. (2021). Perception Difference and Conflicts of Stakeholders in the Urban Regeneration Project: A Case Study of Nanluoguxiang. *Sustainability*, 13(5), 2904.

Zhu, L. B., & Sippel, G. (2008). Sustainable urban conservation and community participation. In *44th ISOCARP Congress*.